

**Система навчальних завдань з пленерної практики майбутніх
учителів образотворчого мистецтва**

У статті висвітлено значення проведення творчої пленерної практики, яка є складовою навчального процесу художньо-педагогічного Вищого навчального закладу. Представлено систему завдань навчально-творчої практики «Пленер», які допомагають формуванню фахової компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Аргументується необхідність побудови системи завдань з пленеру за принципом «від простого до складного». Обґрунтовується важливість дотримання методично-грамотного виконання творчих робіт.

Ключові слова: *вчитель образотворчого мистецтва, живопис, пленерна практика, пейзаж.*

Постановка проблеми. Головним завданням сучасної художньо-педагогічної освіти є необхідність підготовки спеціалістів, які б були не тільки професійними художниками, високо духовними творчими особистостями, але й методично-грамотними викладачами. Проблематика цього питання завжди була і залишається актуальною.

Навчально-творча пленерна практика є однією з найважливіших частин навчального процесу художньо-педагогічного Вищого навчального закладу з підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до професійної діяльності. Вагомість її спирається не лише на взаємозв'язок та доповнення основних фахових дисциплін, таких як живопис, рисунок, композиція та кольорознавство, але й на розширення набутих знань і умінь, отримання специфічного художнього досвіду та естетичного задоволення від прямого

спілкування з оточуючим світом. Робота в умовах відкритого середовища принципово відрізняється від занять в аудиторії, що викликає у студентів певні складнощі в процесі виконання завдань, розгубленість і тягне за собою певні помилки. Саме від професійності викладача-методиста, який супроводжує студентів на пленері, залежить кінцевий результат всієї творчої практики, рівень виконаних робіт і набуття студентами фахового досвіду.

Аналіз досліджень і публікацій. До дослідження проблеми пленерної практики зверталась велика кількість мистецтвознавців, науковців-практиків та художників-педагогів. До дослідження методики організації пленеру, його значення в навчальному процесі, рекомендації викладачам-методистам, які проводять практику, зверталися такі науковці, як В. Черватюк, А. Яланський, А. Зорко, І. Чмелик, В. Чурсіна, О. Музика, Є. Коваленко, О. Павленкович, О. Вороніна, О. Булавін, Ю. Тютюнова та інші.

Дослідження В. Черватюка [4], презентує методику формування професійних знань художників-початківців на основі практичної роботи під час пленеру в пейзажному жанрі, яка базується на традиціях української реалістичної школи.

Народний художник України, професор кафедри живопису і композиції НАОМА, А. Яланський [5], розглядає на прикладі авторської методики викладання пленерного живопису принципи композиції пейзажу, що є одним з факторів розвитку образного мислення молодих художників, який активізує візуальне сприймання, увагу, пам'ять і виразне художнє формоутворення.

О. Вороніна [1] піднімає питання важливості розвитку у студентів правильного бачення і сприймання кольору, так як це важливо в їх подальшій професійній роботі в школі, де вони будуть навчати учнів розбиратися в безлічі кольорів і відтінків, а також формувати їх художній смак.

Вивчаючи та аналізуючи наукові дослідження присвячені навчально-творчій пленерній практиці, зауважимо, що переважна більшість науковців та художників-педагогів дають загальні характеристики пленеру, історії його зародження та розвитку, організації практичної роботи, лишаючи поза увагою

чітку систему навчальних завдань як дидактичний засіб становлення фахової компетентності студентів.

Мета статті. На нашу думку доцільним було б детальніше зупинитися саме на системі навчальних завдань з пленеру, логіці їх ускладнення, а також висвітлити окремі завдання, які допомагають отриманню студентами не тільки образотворчого досвіду, але й методичного, як майбутніх художників-педагогів.

Виклад матеріалу дослідження. Навчання образотворчій грамоті базується на візуальному пізнанні навколишньої дійсності. Найповніше це відбувається в процесі роботи на природі. На відміну від аудиторних навчальних завдань робота на пленері дає можливість відчувати та практично засвоїти різноманіття природних колірних і тонових відношень, навчитися передавати глибину простору за законами лінійної та повітряної перспективи.

Система завдань з пленеру має бути побудована таким чином, що дає можливість студентам з різним ступенем художньої підготовки отримати необхідний образотворчий фаховий досвід. Завдання побудовані за принципом «від простого до складного», що дає змогу поступово ускладнювати теми і об'єкти для зображення, уможливорює зображення максимальної кількості різноманітних об'єктів довкілля, типів пейзажів, станів природи у різні пори доби та року. Система пленерних завдань передбачає освоєння роботи різноманітними художніми матеріалами та техніками, орієнтуючись на ті матеріали, якими працюють студенти під час аудиторних занять на певному курсі (послідовно акварель, гуаш, олія), що дає змогу закріпити та розширити набуті уміння та навички.

Завдання літньої пленерної практики на I курсі є короткотривалими. Це односеансні етюди, начерки та замальовки тварин, птахів та складових частин пейзажу (квітів, гілля, каміння, дерев різних порід, фруктів і овочів тощо), а також виразні стани доби та різноманіття природних явищ (ранок, сонячний полудень, захід сонця, туман, дощ, гроза та ін.). Живописні роботи виконуються аквареллю з метою вдосконалення цієї техніки, якою працюють

студенти на аудиторних заняттях протягом року. Завданнями навчально-творчої практики передбачено виконання етюдів різними методами акварельного живопису («по вологому», «a la prima», лесування, застосування акварельних олівців), а також різною манерою (мазками, заливками, крапками, перетіканнями тощо). Рисунки та начерки теж виконуються за допомогою різноманітних прийомів (штрихуванням, розтиранням, крапками тощо).

*Рис. 1. Завдання з пленеру
(I курс).*

*Робота студентки кафедри
образотворчого мистецтва
НПУ ім. М. П. Драгоманова
А. Бусько.*

Однією зі складових частин фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до викладацької діяльності є розробка навчально-методичних комплексів. На нашу думку, доцільно долучити до переліку пленерних завдань, створення студентами методичних таблиць з поетапного виконання робіт. Таким чином студенти створюють самостійний методичний матеріал, який зможуть на старших курсах використовувати в процесі педагогічної практики в школі, на уроках образотворчого мистецтва, у позашкільних навчальних закладах, а також у своїй професійній роботі, після закінчення вищого навчального закладу.

У процесі підготовки навчально-методичного комплексу, студенти повинні враховувати всі етапи грамотного ведення роботи (компонування, лінійно-конструктивної побудови, виявлення об'єму, тонових і колірних відношень, завершення та узагальнення). Чітке дотримання поетапності в цих

роботах дає позитивний результат і при виконання студентами завдань на пленері. Роботи стають більш професійними та довершеними.

На II курсі пленерні завдання літньої практики ускладнюються, змінюється техніка виконання (вибір техніки гуаші пов'язаний з вивченням цієї техніки під час аудиторних занять з живопису), основний перелік робіт доповнюється творчими завданнями. Студенти на пленері вивчають паркову архітектуру (альтанки, скульптури, фонтани, сходи тощо), виконують тематичні пейзажі та натюрморти («На літньому лузі», «Ранковий річний пейзаж», «Сосни на тлі неба», «Натюрморт з польовими квітами» і т.д.).

*Рис. 2. Завдання з пленеру
(II курс).*

*Робота студента кафедри
образотворчого мистецтва
НПУ ім. М. П. Драгоманова
Н. Дмитренка.*

Під час роботи на навчально-творчій пленерній практиці студенти знайомляться зі специфікою зображення оточуючого середовища, вивчають забарвлення повітря та рефлекси – відображення кольорових поверхонь. Тільки на пленері молоді художники мають можливість не тільки побачити, але й спробувати відтворити у власних роботах колірний вплив неба та сонця на споруди, дерева, постаті людей тощо. Передача повітряної перспективи (тональної і колірної) – основне завдання пленерного процесу з живопису і рисунку. Основні її принципи – зображення предметів на передньому плані більшими за розміром, темнішими за тоном і теплішими за кольором. З віддаленням всі об'єкти стають – меншими, світлішими і холоднішими, втрачаючи чіткість абрисів.

В. Черватюк [3] звертає увагу, що за браком практичного досвіду молоді художники, працюючи над пленерним живописом, припускаються деяких характерних помилок, на які слід звертати увагу, в процесі аналізу кожного попереднього етюду. Такими помилками є:

- 1) випадковий вибір мотиву;
- 2) невдале композиційне вирішення;
- 3) неправильно визначені головні кольоротональні співвідношення між небом, землею, водою тощо;
- 4) помилкове вирішення просторових планів – надмірна деталізація віддалених стосовно переднього;
- 5) порушення колірної взаємодії.

На думку автора статті, до переліку помилок можна додати ще:

- 6) невідповідність колірно-тонального вирішення єдиному джерелу освітлення;
- 7) невірно визначена точка зору (лінія горизонту),

що в свою чергу призводить до:

- 8) порушення в перспективній побудові зображуваних об'єктів.

Звернути увагу студентів на недоліки в роботах, допомогти уникнути, або виправити помилки – все це є першочерговим завданням викладача-методиста. Від його власного фахового досвіду, від того наскільки якісно була проведена настановна конференція, яку атмосферу він створює під час практики, залежить успіх всієї пленерної практики.

Починаючи з III курсу, зазвичай, студенти під час аудиторних занять з живопису працюють в техніці олійного живопису. Особливості техніки закріплюється і під час роботи на пленері. Творча практика у третьокурсників проходить в осінні місяці, що дає змогу студентам поглибити та розширити свої пленерні знання, тематику навчальних робіт та колірний спектр своєї робочої палітри. Система завдань передбачає виконання різноманітних осінніх пейзажів, а також творче вивчення традиційної української архітектури (дерев'яні хати, церкви, млини тощо).

Подальше ускладнення навчальної програми, включення до аудиторних завдань зображення людини (портрет, торс, фігура), відбувається у пленерних завданнях на V курсі. Система завдань складається з двох блоків: перший – архітектурні пейзажі історичної та центральної частини міста Києва, культові споруди (церкви, храми, костьоли); другий – зображення людини в різних умовах пейзажного середовища. Кожний блок супроводжується завданнями з розробки методичного комплексу, а також підсумковими творчими роботами, які передбачають виконання в авторській техніці та манері.

Зображення натурника в умовах природного середовища – завдання цікаве, але й досить складне. Для отримання студентами максимально різного пленерного досвіду варто ставити постановки в різних умовах оточуючого середовища.

Є. Коваленко [2] рекомендує виконувати на пленері зображення натурника, освітленого сонцем, а також розташованого проти світла, оскільки ці дві роботи змушують зображувати природу різними методами.

У першому випадку, в постановці освітленій сонцем, форма ліпиться ясно, на ній є все: світло, тінь, півтінь і рефлекси. У другому випадку ця ж натура знаходиться проти світла. За природою знаходиться освітлена поверхня, а натура виглядає щільною плямою проти світла. Тому треба більш точно знайти колірні відносини. З метою повної передачі природи, форму доводиться ліпити більше рефlekсами, так як натура освітлена відображенням світлом інших предметів.

Також художник-викладач має зауважити, що необхідно виконати роботу при вечірньому освітленні та звернути увагу на те, що освітлення призахідного сонця змінює колір предметів, змушує їх світитися, запалюючи помаранчеві, жовті, червоні кольори. Тіло стає бронзовим і золотистим, тіні синіють. Вечірнє освітлення зближує фарби освітлених предметів. Робота над постановкою в таких умовах вимагає більш щільних колірних відносин. У цій роботі зовсім інша колірна палітра та тональність, ніж у постановках, написаних вранці або вдень.

Рис. 3. Методична таблиця з поетапного виконання портрету (V курс). Робота студентки кафедри образотворчого мистецтва НПУ ім. М. П. Драгоманова М. Сліденко.

На нашу думку, корисно доповнити пленерні завдання певною кількістю творчих робіт, які є завершальними в кінці кожної теми. У цих роботах студенти демонструють не тільки оволодіння темою певного періоду, набутою фаховою майстерністю, але й намагаються розкрити своє власне творче обличчя завдяки активізації самостійної діяльності, творчому пошуку в роботі, розробці індивідуальної, неповторної манери виконання. Творчі авторські роботи стимулюють студентів до більш уважної праці у відкритому середовищі, сприяють розвитку розуміння навколишньої дійсності, яке пов'язане з узагальненням тривалих спостережень за станом природи, допомагають передавати ставлення художника до обраного мотиву, вдумливої роботи над композицією, сприяють першим крокам на шляху до дипломного

*Рис. 4. Творче завдання з пленеру
(V курс).*

*Робота студентки кафедри
образотворчого мистецтва
НПУ ім. М. П. Драгоманова
Ю.Задорожньої.*

проекту. На відміну від навчальних, творчі роботи вже мають певну художню цінність, можуть експонуватися на виставках, як повноцінні мистецькі твори, що є фактором стимулювання художньо-творчого потенціалу студентів, їх плідної та наполегливої практичної роботи. Звітні творчі виставки художників після завершення пленерних практик – широко розповсюджена світова практика. Проведення таких виставок в художніх ВНЗ України стає для студентів певним кроком на шляху до Всеукраїнських та персональних виставок.

Висновки. Завдання навчально-творчої пленерної практики, передбачені навчальною програмою, закладають міцну основу фахових знань і умінь студентів, які ґрунтуються на нерозривному зв'язку процесів освоєння реальної дійсності та отриманні професійних навичок роботи на пленері. Це сприяє розвитку творчої особистості та фахової компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Ефективність проведення навчальної пленерної практики забезпечується такими педагогічними умовами:

- чітке визначення вимог до виконання пленерних і творчих робіт;
- обов'язковість виконання навчально-методичного комплексу;
- мотивування студентів до самостійної творчої діяльності;
- консультування студентів викладачем-методистом на всіх основних етапах;

- створення творчої атмосфери під час виїзних занять.

Перспективи подальших досліджень. На підставі проведеного аналізу можемо стверджувати, що запропонована система навчальних завдань з пленерної практики майбутніх учителів образотворчого мистецтва ефективно впливає на розвиток фахової компетентності студентів. Організація та проведення навчальної пленерної практики потребує відповідальності та професіоналізму від викладача-методиста, а також удосконалення і розробки нових методичних посібників, підручників, навчально-методичних комплексів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. *Воронина Е. В.* Формирование колористического видения у студентов художественно-графических факультетов педагогических вузов на занятиях пейзажной живописью в условиях пленэра : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Воронина Елена Владимировна. – М., 2004. – 273 с.
2. *Коваленко Є. В.* Характеристика основних естетичних параметрів імпресіоністичної техніки у пленерному живописі / Є. В. Коваленко // Гілея:науковий вісник: Збірник наукових праць. – К., 2014. – Випуск 86. – С. 253-256.
3. *Черватюк В. О.* Методичні рекомендації з пленерного живопису для молодих художників / В. О. Черватюк // Українська академія мистецтва. – К., 2013. – Випуск 21. – С. 44-51.
4. *Черватюк В. О.* Пленерний живопис – невід'ємна складова художньої освіти / В. О. Черватюк // Мистецька освіта. – К., 2010. – С. 403-409.
5. *Яланський А. В.* Композиція пейзажу як фактор ефективного розвитку художньо-образного мислення студентів / А. В. Яланський // Українська академія мистецтва. – К., 2014. – Випуск 23. – С. 18-28.

Сова Ольга Сергеевна Система учебных заданий по пленэрной практике будущих учителей изобразительного искусства

В статье освещено значение проведения творческой пленэрной практики, которая является составляющей учебного процесса художественно-педагогического вуза. Представлена система заданий учебно-творческой практики «Пленэр», которые помогают формированию профессиональной компетентности будущих учителей изобразительного искусства. Аргументируется необходимость построения системы заданий пленэра по

принципу «от простого к сложному». Обосновывается важность соблюдения методически грамотного выполнения творческих работ.

Ключевые слова: учитель изобразительного искусства, живопись, пленэрная практика, пейзаж.

Sova Olga Serhiivna System of educational tasks on plein-air practice of future art teachers

Educational creative plein-air practice is one of the most important parts of educational process of higher education institution. The plein-air is of great importance in training of future art teachers for professional activity. The system of tasks of creative plein-air practice at National Pedagogical University of M. Dragomanov is presented in article. This system is constructed in such a way that gives the chance to students with different extent of art preparation to get necessary graphic experience. Tasks help formation of professional competence of future art teachers. Importance of performance of creative tasks which motivate students to independent creative work, activization of their productive activity in the conditions of open space is defined.

Keywords: art teacher, painting, plein-air practice, landscape

REFERENCES

1. Voronina E. V. (2004). Formirovanie koloristicheskogo videnija u studentov hudozhestvenno-graficheskikh fakul'tetov pedagogicheskikh vuzov na zanjatijah pejzazhnoj zhivopis'ju v uslovijah plenjera [Formation of coloristic vision at students of art and graphic faculties of pedagogical higher education institutions on occupations by landscape painting in the conditions of an open-air]. (Doctoral dissertation, Moscow).
2. Kovalenko Ye. V. (2014). Xarakterystyka osnovnyh estetychnyh parametriv impresionistychnoyi texniky u plernomu zhyvopysi [Characteristics of the main parameters of aesthetic art in impressionistic plein air painting]. *Gileya: naukovyj visnyk [Gilea: Scientific Herald]*, 86, 253-256.
3. Chervatyuk V. O. (2013). Metodychni rekomendaciyi z plernogo zhyvopysu dlya molodyh hudozhnykiv [Guidelines for plein air painting for young artists]. *Ukrayinska akademiya mystecztva [Ukrainian Academy of Art]*, 21, 44-51.
4. Chervatyuk V. O. (2010). Plernyj zhyvopys – nevidyemna skladova hudozhnoyi osvity [Plein air painting - an integral part of art education]. *Mysteczka osvita [Art education]*, 403-409
5. Yalanskyj A. V. (2014). Kompozyciya pejzazhu yak faktor efektyvnogo rozvytku hudozhno-obraznogo myslennya studentiv [The composition of the landscape as a factor in the effective development of artistic and creative thinking of students]. *Ukrayinska akademiya mystecztva [Ukrainian Academy of Art]*, 23, 18-28.